אוצר מדרשים — בהיר

בהיר: ספר הבהיר או מדרש ר' נחוניא בן הקנה, כן מיוחס אליו, והוא ספר עמוק ונפלא בקבלה, וערכו גדול אצל המקובלים כספר הזהר.

הראב"ה (פי"ט) כתב כי בתחלה היה נקרא מדרש ר' נחוניא בן הקנה (וכן קוראו הרמב"ן והציוני) ע"ש התחלתו "אמר ר' נחוניא בן הקנה" (אע"פ שלא נזכר שמו פעם שנית בספר הזה) ואח"כ נסתפקו אם הוא חברו וקראוהו ספר הבהיר ע"ש הפסוק שמתחיל בו בהיר הוא בשחקים (איוב ז' כ"א).

הרב חיד"א בשם הגדולים (ח"ב ע' בהיר) כותב בשם מהר"א רוויגו שמצא בזהר ישן נושן כי ספר הבהיר חברו ר' נחוניא בן הקנה והוא היה ראש למקובלים ואחריו רשב"י, כי רנבה"ק חי בדור ר' יוחנן בן זכאי (ונזכר באבות פ"ד ב'). והנה אף אם נאמין להמסורה כי רנבה"ק כתב ס' הבהיר בעיקרו, צריכים אנו להודות כי נתוספו בו דברים הרבה ע"י המעתיקים ממדרשים מאוחרים. גם נחסרו ממנו דברים הרבה שהביאם הבחיי והריקאנטי עה"ת בשם ס' הבהיר.

החוקרים החדשים משערים כי מחבר ספר הבהיר היה ר' יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד במאה הי"ג, וטעותם באה להם מפני שמצאו בפירוש אור הגנוז על ספר הבהיר לאחד מתלמידי הרשב"א הכותב בהקדמתו: "ולכן שתי אני את לבי לגלות כבוד ה' כפי מה שקבלתי והכנתי מפי רבותי הרב ר' יהושע ן' שועיב ומפי הרב ר' שלמה מברצלונא שקיבל מהרמב"ן והוא קבל מן בלימ"ה (בעל הרוקח) והוא קבל מר' יצחק סגי נהור והוא קבל מאליהו הנביא''. החוקרים האלה הביאו ראיה לדבריהם מהפסוק הראשון שמתחיל בו "ועתה לא ראו אור בהיר הוא כשחקים" ופתרוהו לסגי נהור, ובאמת לא הבינו הכוונה הטמונה בו, כי הוא נסמך להפסוק הבא אחריו כי חשך סתרו וענן וערפל סביביו, והפסוק השלישי מכריע: גם חשך לא יחשיך לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה. גאטלאבער מראה שכמה רעיונות מספר הבהיר נמצאים בפירוש על שה"ש המיוחס לר' עזריאל או עזרא רבו של הרמב"ן (הקבלה והחסידות בסוף).

בספר הבהיר יש דרשות על האותיות ועל התנועות והנגינות ונותן להם טעמים ע"פ סוד בלשון ארמית אף שכל הספר הוא בלשון עברית. הבחיי בס' בשלח מביא ממנו עוד מאמר בארמית המתחיל "הדין נקודתא באתותא דאורייתא דמשה כנשמתא דחיי בגופא דאינש" מעניני הקבלה הוא מזכיר הל"ב נתיבות פלאות חכמות שבהן נברא העולם, כמו בספר יצירה, וחושב שבע ספירות (היינו אחר שבירת הכלים שהם שלשת הספירות הראשונות כידוע ליודעי ח"ן). וגם מונה עשר ספירות שבהן נחתמו שמים וארץ. ומבאר המילה ספירות מהכתוב השמים מספרים כבוד אל. הוא מזכיר שם של י"ב ושם ע"ב כנגד (ע"ב?) לשונות שיוצא מהפסוקים ויסע ויבא ויט (ע"ע שמות באוצר ישראל). גם ירמוז על ל"ו צדיקים ור' ברכיה דרש מאי לולב? א"ל לו מסור ללב וכו'.

ספר הבהיר נדפס באמשטרדם שנת תי"א, ברלין תס"ו,קאריץ תקמ"ד, שקלאוו תקמ"ד, ועם פי' אור הגנוז והגהות הגר"א ווילנא תרמ"ג. ונמצא גם בספר הזהר.

ע"ע בהיר באוצר ישראל.